

Verdens elendighed er omfattende og velorganiseret

.. we must look to reasoning (*logismos*) to uncover the structural causes that statements and apparent signs unveil only by veiling; ... and in making generally known the social origin, collectively hidden, of unhappiness in all its forms, including the most intimate, the most secret ... : what the social world has done, it can, armed with this knowledge, undo.

Pierre Bourdieu

La misère du monde, som Bourdieu sammen med nogle og tyve andre sociologer udgav i 1993 for at henlede opmærksomheden på den igangværende forværring af denne verdens indretning, er blevet oversat til engelsk. Den engelske udgave kom for et års tid siden, og selv om den er lettere beskåret (det var den tyske fra 1997 også), så er dette centrale arbejde hermed blevet tilgængeligt for studerende og alle andre med bare nogenlunde gode engelskkundskaber. *Verdens Elendighed* har tidligt vakt opsigt blandt sociologer i Danmark (se bl.a. Bourdieu 1995), ligesom den blev fyldigt omtalt i medierne, da den udkom i 1993.

Jeg har arbejdet med *Verdens Elendighed* gennem nogle år - on and off - ved siden af alt det andet. Umiddelbart er det en ganske overvældende og meget detaljerig - og tilsyneladende meget fransk bog. At dømme efter nogle af de anmeldelser jeg har set, er det ikke så let at få overblik over bogens mange - ret så forskellige - bidrag. Det er et kollektivt værk, men bogen har faktisk en meget velovervejet komposition, og alle bidragyderne er fortrolige med Bourdieus tilgang til socialvidenskabelig forskning og hans nøglebegreber, hans "working method".

Jeg kan også godt huske, at der gik ganske lang tid før jeg fik overblik over rationalet i bogens komposition, selv om jeg havde læst både Bourdieus egne redogørelser og en række forskellige interviews og anmeldelser. Også oversætternes kommentarer viser en del om hvor forskelligt bogen kan læses. Én af de tyske oversættere har indplaceret *Verdens Elendighed* i sociologiens socialhistorie - altså anvendt Bourdieus socialvidenskabelige metode på hans eget arbejde (Schultheis 1997). Den engelske oversætter henleder i højere grad opmærksomheden på bogens karakter af "narratives"

(s.viii), som både hun og Bourdieu forudser kan risikere at blive opfattet som - fritstående - "short stories" af mange læsere, selv om han netop anbefaler at "følge gangen i fremstillingen" (s.1). Hun relaterer med andre ord bogens form og fremstillingens karakter til bl.a. sociologiens metodologiske diskussioner og til den anglo-amerikanske diskussion om socialkonstruktivisme og "cultural studies" (jf. bogens sidste afdeling med Bourdieus metodologiske refleksioner: "Understanding" s. 607-26).

Men de to oversættere henvender sig også til forskellige målgrupper i ret så forskellige fagvidenskabelige universer. Den tyske oversætter henvender sig i sit efterskrift til en målgruppe, der kender Bourdieus sociologi, og som deler hans socialvidenskabelige - og politiske projekt. Den engelske oversætter prøver at gøre en lidt mere afventende meget bredt sammensat anglo-amerikansk fagoffentlighed interesseret i Bourdieus forfatter-skab og specielt hans kritik af den nyliberalistiske dominans på globalt plan - som den fremstilles i *Verdens Elendighed* (der på engelsk er blevet til *The Weight of the World - Social suffering in Contemporary Society*). En mere passende og mindre anstødelig titel, omend lidt substantialistisk. Men Ferguson gør meget klart opmærksom på, at originaltitlen har en række tilsigtede konnotationer eller underforståede betydninger (s.viii - for en uddybning se Schultheis 1997).

En repolitisering af den sociologiske profession

En vigtig pointe i bogen er, at de igangværende forandringer i *måden at organisere og lede* samfundslivet og de sociale, de kulturelle, de politiske og de økonomiske institutioner udpeges som den egentlige elendighed. "Social suffering" er bare én af elendighedens konsekvenser. Den nyliberalistiske globaliserede markeds-

økonomi - eller er det primært *diskursen om "den ny økonomi" (?)* - er i færd med at nedkæmpe velfærdsamfundsdiskursen og de historisk tilkæmpede mere eller mindre velfungerende og mere eller mindre demokratisk ledede kollektive sikringsordninger og velfærdsinstitutioner. Misère-projektet går meget kort fortalt ud på at skærpe blikket for "de sociale mekanismer", der medvirker til at udbrede og befæste Verdens Elendighed (herunder altså de elitistiske ledelsesprincipper) - så f.eks. dem, det går ud over, ("de udstødte", taberne ...) villigt tilpasser sig - i stedet for at gå til modangreb eller i hvert fald tage kampen op på felter, hvor de kan gøre sig gældende ("Contre-feux"). I "Abdication of the State" og "Postscript" formuleres bogens politiske position eksplicit - omend kort. Jeg vil her nøjes med at henvise til et interview, hvor Bourdieu lidt mere udførligt uddyber, hvad han mener med "Notre Etat de misère" (18. 3. 1993 i *L'Express* - se Bourdieu 1997).

Med *habitusbegrebet* forsøger Bourdieu at forklare, hvordan det går til, at vi mennesker bliver socialt disponeret for at tilpasse os og affinde os med de betingelser, vi har. Han tager her et uløst problem fra én af sociologiens klassikere op: "Vore lidelser skyldes ikke blot de levende, men også de døde. *Le mort saisit le vif!*" For dem der ikke umiddelbart kan genkende citatet, skal det her primært henlede opmærksomheden på Bourdieus afgørende betoning af denne verdens - og elendighedens - *historicitet*. Egentlig er det jo ikke så vigtigt hvem, der har formuleret det. Dette løsrevne citat skal her i kort form henvise til nogle mere udførlige redegørelser for Verdens Elendighed - eller med andre ord bogens teoretiske forudsætninger (se Bourdieu 2000 om "the economic field" og Schultheis 1997).

"Le mort saisit le vif" brugte Bourdieu

selv som titel på vel nok én af de mest lærde redegørelser for, hvad det egentlig er habitus-begrebet forklarer, og hvad det vil sige, at det er et relationelt begreb (Bourdieu 1980). Ikke mindst i *Verdens Elendighed* er der en masse udtalte forudsætninger, der gør sig gældende. Det er måske nok værd at bemærke i et forfatterskab, der ellers har som et gennemgående tema altid at anfægte doxa - bl.a. ved at henlede opmærksomheden på de udtalte forudsætninger (jf. "Postscript", hvor Bourdieu med henvisning til "the Hippocratic tradition" netop gør indsigt i de usynlige sammenhænge til socialvidenskabens vidensideal). Men der er praktiske grunde til den "teoretiske" nedtoning i denne "uakademiske" fremstilling af *Verdens Elendighed* (som altså ikke henviser til "staklerne", men den måde verden i stigende grad er ved at blive indrettet - med stadig mere raffinerede strukturelle ("Cogs in the Machine") og stadig flere symbolske understøttelsesmekanismer ("The View from the Media") til følge).

Verdens Elendighed blev iværksat som et socialvidenskabeligt - et sociologisk - udviklingsprojekt. Bourdieu har bl.a. i et interview med Benedicta Pécseli selv forklaret, at det relativt omfattende projekt meget bevidst tog sigte på at udvide rammerne for socialvidenskabelige forskningsaktiviteter (Bourdieu 1995 - se også 1997 og Schultheis 1997, der mere udførligt redegør for nogle af forudsætningerne for den formentlig også i sociologien epokeskabende bog). Her vil jeg primært inddrage Bourdieus egen metodologiske redegørelse i bogens afsluttende afdeling "Understanding" (s.607-626), hvor han relativt kortfattet redegør for nogle af de principper, han selv og de øvrige ca 25 bidragsydere arbejdede ud fra.

Desværre har den engelske oversættelse ikke medtaget de anskueliggørende eksempler på, hvor forfærdelig sociolo-

ger kan (mis)bruge de kvalitative metoder som forskergruppen bag *Verdens Elendighed* har anvendt til fremskaffelsen af den empiri, fremstillingen og "teksterne" i bogen bygger på. I den franske original og den tyske oversættelse demonstrerer Bourdieu og Gabrielle Balazs i "Das Verhör" (Bourdieu et. al. 1997:803-22) på grundlag af to relativt lange interviewuddrag fra nogle evalueringsrapporter vedrørende implementeringen af nogle nye kontanthjælpsregler, hvordan de målrettede interviewere får det til at fremstå som legitimt, at de så nidkært forfølger forvaltningens rationaliserings- og kontrolinteresser. Alligevel fremstår en sådan påtrængende kontrol og de endeløse evalueringsrapporter alt for ofte som noget, der er "nødvendig" af hensyn til almenvellet og den retfærdige fordeling af de knappe offentlige ressourcer.

Evalueringsrapporterne var bestilt af Ministeriet for Forskning og Teknologi hos forskellige private evalueringsinstitutter, og de to uddrag kaldes "La suspicion" (mistanken) og "Le tribunal du bon sens" (den sunde fornufts domstol). De to alt for almindelige eksempler på "the imposition of a problematic" i forskningsinterviews uddyber og blotlægger dynamikken i det korte eksempel med stalarbejderen (s.610) og Bourdieus henvisning til meningsmålingernes "hijacking of opinion" (s.619). De sociale og symbolske magtrelationer i interviewsituationen bliver her gjort meget synlige.

Jeg vil i denne sammenhæng nøjes med kort at sammenfatte Bourdieus metoderefleksioner på følgende måde: når man afgrænser og indsamler sin empiri, så konstruerer man faktisk selv empirien (som man har brug for?). Og når man analyserer - f.eks. interviews som de forskellige bidragsydere gør i de fleste af bogens "case studies" - så konstruerer man sine analyser ud fra det, man nu ser (og er interesseret i at lægge mærke til?). En-

delig fremstiller man sine resultater på en måde, så de passer til situationen, er i overensstemmelse med de anerkendte teorier og virker overbevisende på dem, man henvender sig til (om det nu er offentligheden, den akademiske offentlighed, den markedsteknokratiske elite [”statsadelen”] eller dem der har bestilt og finansieret forskningsprojektet (s. 623f).

Sådan kan det meget let gå, hvis ikke man passer på - for nu at formulere det lidt uhøjtideligt. Og „Understanding“ er altså Bourdieus redegørelse for, hvordan forskergruppen har forsøgt at ”passe på“ (det dobbelte brud, objektivering osv.). Forskeren må ekspliciterer sit synspunkt - dvs. fra hvilket synspunkt i feltet problemerne anskues, og hvad det har af konsekvenser for konstruktionen af empirien etc. Ambitionen har her været ”the permanent control of the point of view“, som det afsluttende formuleres i *Verdens Elendighed* (s.625). Hvad det mere konkret vil sige, har de forsøgt at demonstrere ved at lave denne usædvanlige bog som en socialvidenskabelig forskningshandling.

Bogens teoretiske komposition

Bogens mange tekster er grupperet i 8 afdelinger. De første 3 analytiske afdelinger tjener til at præsentere og anskueliggøre Bourdieus måde at anskue og analysere den sociale virkelighed, hans socialvidenskabelige analytiske optik (”working method“) og hans model for socialvidenskabelige feltanalyser (jf Bourdieu 1996:91-100 og spec. Paris-seminaret s. 197-241):

1. *The Space of Points of View*
(de agerendes habitus - og deres position og stillingtagen)
2. *Site Effects*
(problemfeltet - og de individuelle og institutionelle udtryk for modstri-

dende positioner i feltet i relation til „the new urban question“)

3. *The Abdication of the State*
(det overordnede magtfelt - og dets regulerende relationer til problemfeltets modstridende positioner).

Den moderne nyliberalistiske stat (i Frankrig) individualiserer de statslige reguleringer, og de sociale institutioner privatiseres og overlades til markedskræfterne. Specielt konsekvenserne af den ændrede statslige regulering af boligmarkedet inddrages – (se *Everyone in a Place of their Own* og s.182 - for en uddybning se Bourdieu 1998).

De efterfølgende 3 analytiske afdelinger anskueliggør med en række eksempler fra de tre centrale sociale institutioner i ethvert moderne samfund (arbejdsmarkedet, uddannelserne og familierne), hvordan den nyliberalistiske måde at indrette verden har som konsekvens, at de kollektive velfærdsinstitutioner og de velfærds-statslige sikringsordninger udvikles og opløses:

4. *On the Way Down [Permanent and Temporary Workers]*
(arbejdsmarkedet - hvor sammenholdet og organiseringen undergraves, og de kollektive overenskomster nedbrydes - bl.a. i samspil med erhvervsuddannelsernes hierarkisering [BST] og eliteorienteringen i uddannelsessystemet [*the primacy of the sciences*])
5. *Outcast on the Inside*
(uddannelserne - der strukturelt differentieres og eliteorienteres med en kraftig polarisering til følge i deltagerens resultater og lærernes arbejdsbetingelser)
6. *The Contradiction of Inheritance*
(familierne - hvor forskellige kulturelle forudsætninger udfordres af individualisering og ”frigørelse“,

som i stigende omfang fører til opløsning og hjemløshed (se også s. 185f).

I alle disse tekstafdelinger indgår der tre forskellige typer tekster eller tekster, der repræsenterer tre forskellige niveauer. (1) Teoretiske afsnit som refererer til Bourdieus teoretiske perspektiv på "de sociale mekanismer" der bidrager til den sociale udstødning. (2) Interviewernes og analytikernes refleksioner, som indrammer og (re)præsenterer nogle forudsætninger for de enkelte interviews, og som sammenfatter nogle analytiske pointer og tolkninger mm. (3) Endelig nogle mere eller mindre omfattende redigerede interviewudskrifter. Og det er vigtigt at gøre sig relationerne mellem disse forskellige tekstniveauer klart, som Bourdieu bl.a. redegør for i de afsluttende metodologiske refleksioner.

I bogens 7. afdeling findes de omtalte metodologiske refleksioner „Understanding“, der (som allerede nævnt) i originalen er suppleret med et par praktiske eksempler på "the imposition effect" - til anskueliggørelse af, hvordan interview-situationen kan virke meget påtrængende, hvadenten der er tale om kvalitative interview eller spørgeskema-interview, når interviewerne målbevidst går efter brugbare resultater. Her ekspliciteres det, at forskergruppen ikke har arbejdet for forvaltningseliten ("statsadelen"), men for de udstødte. Dvs. her objektiviseres fremstillingens produktionsforudsætninger og den position i problemfeltet, hvorfra elendigheden anskues.

Afsluttende ekspliciterer Bourdieu i et kort efterskrift bogens stillingtagen i relation til kampen om den samfundsmæssige dagsorden og måden at anskue verden. Her præsenteres bogens - og forskergruppens - "partial and temporary truths" som deres bidrag til mobilisering af dem det går ud over - og til mobilise-

ring af dem, der arbejder med de fattige og de socialt udstødte grupper, herunder selvfølgelig også socialt bevidste sociologer (se også Bourdieu 1995). Projektets formål har været at "præsentere sociologiens resultater" - den historiske konkrete indsigt i de sociale udstødningsprocesser, som bogen repræsenterer - fra de udstødtes position. Forskerne har - efter bedste evne - forøgt at sætte sig i "de udstødtes sted" og at fremstille de sociale udstødningsmekanismer set ud fra de udstødtes synspunkt, hvor indvandrersproblematikken repræsenterer det ekstreme udtryk (se også Bourdieu 1997).

Bogens forfattere har taget stilling imod den dominerende nyliberalistiske verdensanskuelse (s.629). *Verdens Elendighed* repræsenterer med andre ord en socialvidenskab der tager stilling - eller mere præcist: der objektiviserer sin stillingtagen. (En skolastisk sociologi undlader helt selvfølgelig at anfægte sandheder og teorier, der nyder anerkendelse i det omgivende samfund - se Bourdieu 1991: 384).

En socialvidenskabelig feltanalyse af indvandrerproblematikken i Frankrig

Fremstillingen af *Verdens Elendighed* tager udgangspunkt i det, nogle beboere fortæller om livet i indvandrerforstæderne. Bogens første afdeling (Points of View) består tilsyneladende af en række forskellige personlige situationsberetninger. Men disse situationsbeskrivelser fra bestemte steder i det sociale rum repræsenterer modstridende positioner i de til stadighed pågående kampe i det overordnede magtfelt om principperne for statens regulering af de forskellige politikområder. Det vi ser og oplever - "på stedet" - må placeres i et socialt rum, og det sociale rum må placeres i sin historisk konkrete og politiske kontekst.

Bogens første case - "Liljevej" - giver et billede af situationen i et forstadskvarter domineret af nordafrikanske indvandrere. Blomsterne er væk. Husene forfalder. Naboerne er "fremmede" (nordafrikanske indvandrere) med "vilde unge". De fleste er udstodt fra arbejdsmarkedet (arbejdsløse). De unge har kun oplevet fiasko i uddannelsessystemet. Indvandrerfamilierne er uden fremtidsperspektiv og trues af opløsning. Livet er reduceret til individuel overlevelseskamp. Her præsenteres bogens gennemgående tema: indvandrerproblematikken. Men problematikken ses fra modstridende synspunkter (en fransk industriarbejderfamilie skrår over for en nordafrikansk indvandrerfamilie; en indvandrerfamilie der er blevet anvist en række mere eller mindre forfaldne boliger, og som føler sig stadig mere fremmed, jo bedre bolig de blir henvist til; en spansk indvandrerfamilie, der er fuldt integreret og alligevel bliver boende i et kvarter, som i stigende grad går i opløsning og forslummes i takt med at flere og flere boliger overtages af meget børnerige nordafrikanske indvandrerfamilier; en fransk kvinde, der har realiseret drømmen om et lille hus "uden for byen", som efter konflikter med sin indvandrernabo er endt op som fange i sin private funktionærbolig med angstneuroser og i frygt for at blive overfaldet af "de unge nordafrikanere" fra et nybygget kvarter i nærheden etc.). Fællesnævneren er relationen til indvandrerproblematikken.

Allerede i sin indledning til den første case præsenterer Bourdieu denne situation som en konsekvens af "Statens tilbagetrækning" (s.13, se også 185f). Det de interviewede beboere (og læserne) ser og oplever - "i situationen" - bliver i afdelingen om 'Steders betydning' placeret i et socialt rum. Interviewudskrifterne bliver på denne måde placeret i et problemfelt, som knytter sig til bestemte ste-

der i det sociale rum, der er resultater af de sociale kampe om rummets opdeling og anvendelse (s.129). Det sociale rum og specielt indvandrerforstæderne placeres så endelig i en historisk konkret og politisk kontekst. Indvandrerproblematikken historiseres med andre ord i den tredje tekstafdeling om "Statens tilbage-trækning" (*Remaking history* s.187).

Bogens problemfelt er de moderne samfunds sociale udstødningsmekanismer, som i anden tekstafdeling anskueliggøres ved sit ekstreme udtryk: Indvandrerproblematikken som den kommer til udtryk i de moderne storbyers fragmentering og specielt i form af forstæderne - *de forsømte områder*, hvor problemerne hober op (the new urban question). Indvandrere, der søger hjælp, henvises til disse "steder", og de har ikke ressourcer til at komme andre steder hen (Bourdieu 1996a:157). Indvandrerkvartererne fremstilles som det ekstreme udtryk for den skærpede sociale polarisering (den sociale udstødning), og indvandrerforstædernes situation fremstilles som en konsekvens af en nyliberalistisk markedsorientering af de statslige reguleringer inden for de forskellige politikområder - specielt boligpolitikken og uddannelsespolitikken. Masser af hvide familier udstødes også (fattige, uden uddannelse etc.), men de fleste (nordafrikanske) indvandrere har yderligere et handicap: *negativ kulturel kapital*. De mangler alt - inklusiv arbejde.

Den nyliberalistiske måde at organisere det sociale liv

I det allerede nævnte interview om "Nordre Etat de misère" [Vores elendighedsstat] i forbindelse med udgivelsen af bogen påpegede Bourdieu:

.. de franske forstæder har langt fra nået *tilstanden* i de amerikanske storbyers ghetto'er (...) I libe-

ralismens navn har man, i hjertet af et af vor tids højstudviklede lande [USA], ladet et samfund [lokalsamfund, "kvarterer"] opstå, der er uden fortilfælde i historien.

Et samfund, der er prisgivet jungleloven. Den stat, der har *nedbrudt* alle de mekanismer og strukturer, der kan sætte "grænser" for magten (klaner, slægtsnetværk, familier etc.), [en sådan stat] efterlader sig (efter 'sammenbruddet' af den sociale orden - som f.eks. i det tidligere Jugoslavien) "den rå magt", alles krig mod alle - der indtil da kun havde eksisteret i Hobbes fantasi. Synet af de amerikanske storbyers "ødelagte" centre minder bedre end al teoretisk kritik om grænserne for en "kapitalisme uden grænser" [globaliserings-dagsordenen].. (Bourdieu 1997: 156).

Bourdieu, m.fl. har i *Verdens Elendighed* sat fokus på den skærpede sociale udstødning som en konsekvens af den nyliberalistiske måde at organisere det sociale liv. I medierne fremstilles indvandrerne i stigende grad som en væsentlig årsag til at velfærdsstatens institutioner overbelastes og at "staten må trække sig tilbage" og overlade initiativet til markeds kræfterne. Men i *Verdens Elendighed* fremstilles *den nyliberalistiske måde at organisere det sociale liv* som årsagen til at velfærdssamfundets integrationsproces bliver erstattet af sociale udstødning.

I bogens sidste analytiske tekstafdeling om "arvens modsætningsfuldhed" demonstreres hvordan en sociologisk *socioanalyse* kan fremanalysere de "sociale betingelser" (dvs. praktiske grunde), som kan forklare, hvorfor de konkret handlende mennesker gør det de gør i de forskellige afgørende livssituationer (s.511-12). Her anskueliggøres hvordan habitusbe-

grebet kan bruges analytisk. Specielt *The Curse* (forbandelsen) og *Emancipation* viser noget om, hvor stærkt et tag de døde har i de levende (s.561-89). "Le mort saisit le vif". Hvor frie er markeds kræfterne egentlig?

Litteratur

Bourdieu, Pierre et.al.1993: *La misère du monde*. Paris: Seuil.

Bourdieu, Pierre et.al.1997: *Das Elend der Welt*. Konstanz: UVK Universitätsverlag Konstanz.

Bourdieu, Pierre et.al.1999: *The Weight of the World*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre 1980: "Le mort saisit le vif". *Actes de la recherche en science sociales* nr. 32-33/1980 (se tysk overs. i Bourdieu 1997a).

Bourdieu, Pierre 1991: Epilogue (in Pierre Bourdieu and James Coleman (eds): *Social Theory for a Changing Society*. New York: Westview Press).

Bourdieu, Pierre 1995: Interview ved Benedicta Pécseli: La misère de monde - og sociologiens kald. *Social Kritik* 37/1995.

Bourdieu, Pierre 1996 med Loic Wacquant: *Refleksiv Sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, Pierre 1996a: Et steds betydning i *Symbolisk Makt*. Oslo: Pax Forlag.

Bourdieu, Pierre 1997: Das Elend des Staates - der Staat des Elends i Pierre Bourdieu: *Der Tote packt den Lebenden*. Hamburg: VSA-Verlag.

Bourdieu, Pierre 1998: *Der Einzige und sein Eigenheim*. Hamburg: VSA-Verlag.

Bourdieu, Pierre 2000: *Les structures sociales de l'économie*. Paris: Seuil.

Schultheis, Franz 1997: Deutsche Zustände im Spiegel französischer Verhältnisse i *Das Elend der welt* Pierre Bourdieu et. al. 1997. Konstanz: UVK Universitätsverlag Konstanz.